

Overweging 26 oktober 2014

Het belangrijkste gebod

Lezingen: Deuteronomium 6, 1-9; 1 Tessalonicenzen 2, 1-8; Matteus 22, 34-46.

Regelmatig horen we individuele mensen en bedrijven klagen over de veelheid van regelgeving. De ondoorzichtigheid van het woud aan Nederlandse en Europese regels en wetten voor ieder die iets wil ondernemen. De complexiteit van de belastingwetgeving die volgens de politiek nodig vereenvoudigd moet worden, maar waarbij iedere partij andere prioriteiten stelt.

Al heel wat jaren klinkt de roep om een terugtrekkende overheid, verlaging van de regeldruk en een grotere verantwoordelijkheid voor het maatschappelijke middenveld en de individuele burger. In christen-democratische kring heette dat de zorgzame samenleving (dus niet het socialistische model van de zorgzame staat). De liberale politiek spreekt van de participatiemaatschappij waarin zowel het "meedoen" van links liberaal als de eigen verantwoordelijkheid van rechts liberaal zich herkent.

Alle politieke motieven met betrekking tot wet- en regelgeving doen ons de vraag stellen waar regels eigenlijk voor zijn. En ook: hoeveel moet je regelen, wat moet je regelen en wat niet? De lezingen van vandaag gaan over regelgeving.

Ook in de tijd van Jezus waren er verschillende opvattingen over religieuze onderwerpen en regelgeving. Ben je een goede Joodse gelovige wanneer je precies gelooft wat de Sadduceeën zeggen of wanneer je de Farizeeën volgt? Men wilde weten waar Jezus stond met betrekking tot belangrijke geloofsvragen. Is Hij een gelovige Jood of een sektarische ketter? Tot welke gelovige groepering hoort Hij? Moet je alle regels naleven die op grond van interpretaties van de Bijbelteksten geschreven zijn, of kan het ook anders? En wat vindt Hij daarvan? Je kunt je voorstellen dat die vragen belangrijk zijn voor de Joden die Jezus wilden volgen en voor de mensen die uit de heidenvolken in Jezus wilden geloven, maar die geen Joden waren, niet besneden en niet op de hoogte van alle geboden, laat staan van de verplichting om ze allemaal na te komen. De vraag die er ligt is dus: waar gaat het eigenlijk om in het geloof?

In het boek Deuteronomium gaat het ook om geboden en regelgeving. Het is geen eenvoudig boek. Het bevat oudere en jongere teksten die bij elkaar geplaatst zijn in een voor de samensteller historisch logische of theologisch samenhangende manier. Soms lijkt het alsof er verdubbelingen in staan of dat teksten elkaar wat tegenspreken. Er zijn teksten waarvan je aanvoelt dat het grondregels zijn en andere die met de eredienst te maken hebben en cultisch zijn. Weer andere betreffen de omgang met mensen, met bezit en handel. En dan zijn er ook teksten die toepassingsregels bevatten en uitwerkingen van de grondregels.

Wat we zojuist lazen komt na de opsomming van de tien geboden. Het lijkt dat die worden hernomen. In ieder geval horen we hier een soort uitwerking van het eerste gebod. Het is een van de belangrijkste teksten voor dagelijks gebruik onder de Joodse gemeenschap. De tekst staat in de gebedsriemen die voor het dagelijks gebed worden omgelegd. Het staat in de mezoeza op elke deurpost. Het staat in het op wekdagen gebeden 18-gebed. Hoor Israel, hoor volk van God.

Al eerder was gezegd dat God op de eerste plaats dient te komen en dat naast de God van de uittocht geen andere goden aanbeden mogen worden. Nu wordt gezegd hoe het verbondsvolk God moet liefhebben en dienen en hoe het de herinnering aan Hem levend moet houden. En wel: met heel je hart, heel je ziel en heel je kracht. Dit vraagt wat toelichting.

Wanneer gezegd wordt met heel je hart, betekent dat met een onverdeeld hart of ook wel met alle tegenstrijdige gevoelens die in ons hart aanwezig zijn, met zijn goede en kwade kant. We hebben God lief als de mens die we zijn, met onze goede en minder goede eigenschappen. Dat betekent ook, en dat is heel bevrijdend, dat we niet volmaakt hoeven te zijn om God van harte lief te hebben.

Heel je ziel is wat moeilijker. Eigenlijk wordt ermee bedoeld je van God ontvangen leven en de door Hem ingeblazen levenskracht. Het wordt ook wel vertaald met heel je leven. Heel je kracht wordt vaak beter weergegeven met heel je vermogen. Daarmee wordt alles aangeduid wat je kunt en wat je bezit. Het woord vermogen heeft ook precies die dubbele betekenis. Met onze talenten en met wat we vergaren worden we uitgenodigd God lief te hebben.

Om het wat populair te zeggen staat er dat we God moeten liefhebben met heel ons hebben en houden. Zonder terughoudendheid en zonder iets achter te houden. Maar ook zonder fantasieën over heiligheid of perfectie. Gewoon als de mensen die we zijn, maar dan wel helemaal.

Dit is dus al een zeer verstrekkend gebod. Hier zou je alles al onder kunnen begrijpen. Niettemin zijn er nog honderden geboden die bijna alle aspecten van het leven betreffen. Van opstaan tot slapengaan, van handel tot gemeenschap, van voedsel tot bidden, van ziekte tot reinheid.

Sommige groepen of richtingen binnen het Joodse geloof leggen grote nadruk op de precieze naleving van al die geboden. Andere gaan meer uit van de essentie van de geboden. Jezus lijkt daar tussendoor te laveren. Soms verzwaart hij een gebod, soms lijken bepaalde geboden Hem van weinig belang, ook als staat er dat Hij geen titel of jota van de wet wil afschaffen.

Hij zegt bijvoorbeeld: 'er staat geschreven: je zult niet doden. Maar ik zeg je: wanneer je je broeder of zuster een dwaas noemt ben je al strafbaar'. In een ander geval zegt Hij over het ritueel reinigen van vaatwerk dat het mensenregels zijn en uiterlijkheden die innerlijk niets betekenen.

Maar in beide gevallen is Jezus gericht op de essentie van de geboden. Uiterlijke vervulling van geboden betekent voor Hem niets zonder de juiste innerlijke gesteltenis. En een minimalistische opvatting van de geboden verfoeit Hij al evenzeer. Het is natuurlijk een goede zaak om niemand te doden. Maar het is niet voldoende. Je mag ook niet iemands goede naam besmetten of twijfel zaaien omtrent iemands integriteit. Dat is, zij het op een andere manier, ook iemand van het leven beroven.

Wanneer Jezus dus gevraagd wordt naar het belangrijkste gebod, noemt Hij het voor Hem onlosmakelijke twee-ene gebod om God lief te hebben en de naaste (ook als staat het gebod om de naaste lief te hebben niet bij de passage die we lezen). En wie de naaste is heeft Hij met de parabel van de barmhartige Samaritaan ook duidelijk gemaakt: dat is ieder die ik ontmoet.

In dit gebod tot liefde is alles van God en van de mens vervat. Daarom kan, in overeenstemming met de school van Hillel, gezegd worden dat hieraan wet en profeten hangen. De wet is de uitwerking van dit twee-ene gebod en de profeten willen ons telkens weer aan de aard van de relatie met God en medemensen herinneren.

Wanneer voorgeschreven is om de Naam en de dag van God te eerbiedigen is dat alleen maar een logisch uitvloeisel van het gebod Hem zelf lief te hebben. Respect voor de ouders als schenkers van leven, niet doden, niet stelen, geen overspel plegen, niet vals getuigen en niets begeren dat niet van jou is zijn slechts uitwerkingen van het gebod tot naastenliefde. De vermeerdering van wetten en geboden regelen weliswaar de samenleving, en uit de praktijk van een gebrekkige liefde die ons leven kenmerkt, is dat ook goed, maar het kan ook aanleiding zijn tot haarkloverij over de vraag of iets nu net

nog wel of net niet kan. Juist daardoor kan het afleiden van waar het ten diepste over gaat. Regeltjes naleven, of er net naast leven, is geen gerechtigheid. Gerechtigheid is voluit meedoen met God, van harte en met je hele persoon en in al je betrekkingen.

Wie zo in het leven staat. Wie zo met God en mensen kan verkeren is als het ware zelf een rechtsbron geworden. Zo iemand houdt zich niet bezig met regeltjes, maar leeft vanuit de ene omvattende wet van de liefde. Geen liefde die zelfgericht is, of die eigen gewin zoekt. Maar de verpersoonlijking van Gods liefde onder de mensen, geheel naar het model van Jezus zelf.

Het is precies dit gegeven dat Augustinus aanleiding gaf tot de kernachtige uitspraak: ama et fac quod vult, bemin en doe wat je wilt. Dat is geen uitnodiging tot willekeur. Zo leven kan alleen maar wanneer de menselijke liefde samenvalt met Gods liefde en de menselijk wil met Gods wil, wanneer beide, de liefde en het menselijk streven, zijn bevrijd van zelfzucht en tot rust zijn gekomen in God. Amen.